

Бібліографія

1. Артус М.М. **Формування механізму ціноутворення в умовах ринкової економіки** / М.М. Артус – Тернопіль, 2010. – 54 с.
2. Бакушевич І.В. **Дослідження впливу чинників на ціноутворення** / Бакушевич І.В, Семчишин Н.С., Тимошик М.М. // Зб. тез матеріалів другої всеукраїнської науково-практичної конференції, (Дніпропетровськ – Харків –Донецьк) – 2010. – С. 68.
3. Литвиненко Я.В. **Сучасна політика ціноутворення** : навч. посібник /Я.В. Литвиненко – К. : Вид. центр МАУП, 2010. – 212 с.
4. Шкварчук Л.О. **Ціноутворення** : підручник / Л.О. Шкварчук – К. : Кондор. – 2008. – 460с.
5. Несторишен І.В. **Проблеми ціноутворення в умовах ринку** [Електронний ресурс] / Вісник Хмельницького національного університету. Серія “Економічні науки”. Науковий журнал. – Режим доступу: http://www.nbuuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchnu_ekon/2010_5_1/121-125.pdf
6. Тормоса Ю.Г. **Ціни і цінова політика** : навч.-метод. Посібник / Ю.Г.Тормоса – К. : Вид. центр КНЕУ, 2009. – 422 с.

Рецензент: д.е.н., професор Павлов В.І.

УДК 504:658(477)

С. А. ЯКИМЧУК

СИСТЕМА ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В УКРАЇНІ

Розглянуто поняття екологічного менеджменту, його об'єкт та суб'єкт. Визначено механізм та основні інструменти екологічного менеджменту.

The concept of environmental management, its object and subject. The mechanism and basic instrument thou environmental management.

Ключові слова: навколишнє природне середовище, екологічний менеджмент, інструменти екологічного менеджменту, законодавство про екологічний менеджмент.

© Якимчук С. А. - аспірант Національного університету водного господарства та природокористування

Екологічна ситуація в Україні характеризується як кризова. Протягом тривалого періоду відбувалися структурні зміни народної економіки, що призвели до масштабних деструктивних процесів, які становлять загрозу для здоров'я людини і розвитку суспільства. Тому на даний час потребує розгляду екологічний менеджмент як один із нових наукових напрямів уявлення про людину, суспільство і природу та їх співіснування.

Питання, пов'язані з визначенням поняття екологічного менеджменту, його впровадженням знайшли своє відображення в працях таких відомих вітчизняних та закордонних вчених і науковців, як: О.Ф. Балацького, Т.П. Галушкіної, Б.М. Данишилина, Л.Ф. Кожушка, Е.М. Короткова, О.І. Лук'янихіної, В.О. Мартиненка, О.Л. Михайлюк, В.Ф. Семенової, П.М. Скрипчука, В.Я. Шевчука та ін. Слід сказати про фрагментарний характер виконаних досліджень, які стосуються окремих аспектів впровадження екологічного менеджменту, тому дане питання залишається недостатньо дослідженим та актуальним.

Метою статті є дослідження трактувань поняття «екологічний менеджмент», визначення об'єкту, суб'єкту, механізму та інструментів екологічного менеджменту.

Екологічний менеджмент (керування навколишнім середовищем) є сучасним механізмом керування природоохоронною діяльністю, визнаним на міжнародному рівні і повсюдно використовуваним переважною більшістю промислових підприємств уже більше десяти років. У його основі лежить системний підхід і використання комплексу управлінських рішень, процедур, документації.

Поняття «екологічний менеджмент» з'явилося вперше в «Порядку денному на ХХІ століття», прийнятому в Ріо-де-Жанейро в 1992 р., у якому підкреслювалось, що «екологічний менеджмент варто віднести до ключової домінанти сталого розвитку й одночасно до вищих пріоритетів промислової діяльності і підприємництва». Термін «менеджмент» відносно сфери вітчизняного управління природоохоронною діяльністю був застосований відомим українським вченим у галузі економіки й екології В. Я. Шевчуком.

Відповідно до прийнятого в міжнародних стандартах визначення система екологічного менеджменту — це частина

загальної системи менеджменту, що включає в себе організаційну структуру, планування діяльності, розподіл відповідальності, практичну роботу, а також процедури, процеси та ресурси для розробки, впровадження, оцінки досягнутих результатів реалізації і вдосконалення екологічної політики [3].

Екологічний менеджмент виокремився в самостійну галузь знань наприкінці минулого століття, тому сучасні науковці трактують його поняття по-різному. Проведемо моніторинг визначення поняття «екологічний менеджмент» відомими українськими та закордонними науковцями (табл. 1).

Проаналізувавши наведене вище, можна зробити висновок про те, що екологічний менеджмент - це система екологічно орієнтованого управління сучасним виробництвом.

Об'єкт екологічного менеджменту (ЕМ) – виробничо-господарчі організації різних форм власності, діяльність яких пов'язана з будь-якою взаємодією з довкіллям [8, 9, с. 16].

Суб'єкт ЕМ – особа або група осіб, що реалізує управлінські відносини в галузі охорони і раціонального використання довкілля [9, с. 17].

Ціль ЕМ – це досягнення бажаного, можливого та необхідного стану навколишнього середовища як об'єкта управління; зведення до мінімуму ймовірності виникнення екологічних криз і екологічних катастроф [2, с. 11].

Механізм ЕМ - це сукупність засобів впливу на формування безпечних екологічних умов життєдіяльності людини та на екологічні наслідки діяльності суспільства [9, с. 33].

Механізм реалізації управління екологічною безпекою діє:

- на глобальному рівні (функції управління сконцентровані в межах міжнародних організацій і забезпечують збереження біосфери);

- на регіональному рівні (охоплює географічні та економічні зони, контроль і управління здійснюється на рівні керівництва держави);

- на локальному рівні (окремі райони, міста, підприємства, контроль скидів, викидів тощо).

На практиці механізм ЕМ реалізується за допомогою інструментів ЕМ.

Таблиця 1

**Визначення терміна «екологічний менеджмент»
вітчизняними та закордонними науковцями**

Автор	Визначення терміна
Бобровський А.Л.	Підсистема загальної системи управління будь-яким об'єктом, діяльністю, виробництвом, яка гармонізує роботу і розвиток підприємства, галузі в навколишньому середовищі та екологічному правовому полі [3]
Галушкіна Т.П.	Міждисциплінарна наука, яка розробляє оптимальні варіанти конкурентоспроможних управлінських рішень щодо природоохоронної діяльності на всіх рівнях управління економічними процесами [4,5]
Данилишин Б.М.	Сукупність взаємозалежних елементів таких як люди, тварини, рослини, вода, повітря, корисні копалини [6]
Кожушко А.Ф. Скрипчук П.М.	Цілеспрямована, свідома діяльність, пов'язана з розробленням, запровадженням, реалізацією, контролюванням різноманітних заходів природоохоронного характеру, які повинні забезпечити раціональне використання і збереження природних ресурсів, дотримання екологічної безпеки [9]
Коротков Е.М.	Це тип управління побудований на соціально-економічному і соціально-психологічному мотивуванні гармонії людини з природою і орієнтований на формування і розвиток економічного виробництва і екологічної культури життєдіяльності людини [10]
Якунін Я.Ю.	Міждисциплінарна наука, діяльність якої спрямована на розробку та забезпечення охорони довкілля, раціонального природокористування та екологічної безпеки [8]

Інструменти ЕМ - це засоби впливу на соціально-економічні процеси, котрі дають змогу не допустити або мінімізувати негативні наслідки в результаті використання ресурсів природного середовища [9, с. 34].

До інструментів екологічного менеджменту відносять:

- екологічний аудит;
- екологічне страхування;
- екологічну експертизу;
- екологічну сертифікацію;
- екологічну стандартизацію.

Екологічний аудит - це процедура, котра полягає у контролюванні фінансово-господарської діяльності підприємства.

Екологічне страхування - це страхування цивільної відповідальності підприємств, установ і організацій за шкоду, завдану інтересам третіх осіб внаслідок аварійного забруднення навколишнього природного середовища діяльністю, що створює підвищену екологічну небезпеку.

Екологічна експертиза - це науково-практична діяльність спеціальних уповноважених органів, еколога-експертних формувань та об'єднань громадян, що ґрунтується на міжгалузевому екологічному дослідженні, аналізуванні, оцінюванні перед проектних, проектних та інших матеріалів та об'єктів, реалізація і діяльність котрих можуть негативно впливати або вже впливають на стан довкілля, і підготовці висновків про їх відповідність певним нормам і правилам.

Екологічна сертифікація - це системна перевірка об'єкта сертифікації спеціально уповноваженим органом з метою підтвердження того, що виріб, послуга або процес відповідають певним вимогам чи технічним умовам.

Екологічна стандартизація - це діяльність, спрямована на досягнення оптимального ступеня впорядкування у певній галузі через встановлення нормативів для обов'язкового загального і багатократного використання стосовно об'єктів, явищ, процесів тощо, реальних або перспективних завдань.

Система екологічного менеджменту в Україні визначається, формується і регламентується Законом України «Про охорону навколишньої природного середовища», що прийнятий у 1991 році [4, ст. 47, 11]. Відповідно до цього Закону можна сказати, що державний екоменеджмент має чотири цільові основні функції. Це здійснення природоохоронного законодавства, контроль екологічної безпеки, забезпечення проведення природоохоронних заходів і досягнення погодженості дій державних і суспільних органів. З них найбільш розвинуті перші дві цільові функції: реалізація і контроль.

Істотною проблемою ефективності законодавства про ЕМ є його розрізненість у великій кількості нормативно-правових актів. Фахівцям важко дослідити сукупність приписів щодо здійснення екологічно небезпечної діяльності. Ще однією проблемою законодавства про екологічний менеджмент є його

недосконалість і суперечливість: досить багато прийнято актів екологічного законодавства, які не завжди узгоджені один з одним, часто навіть суперечать один одному.

Отже, для забезпечення ефективності екологічного менеджменту в Україні, одним із перших потрібно удосконалити його законодавство. Це можливо здійснити шляхом кодифікації норм законодавства про екологічний менеджмент або шляхом його інкорпорації. Також для ефективного впровадження систем екологічного менеджменту необхідно опрацювати методичні рекомендації та деталізовані інструкції щодо порядку їх впровадження, адже викладення вимог до систем екологічного менеджменту в міжнародному стандарті не завжди є зрозумілим для керівника нашого підприємства.

Одним із найкращих способів удосконалення законодавства про ЕМ, на нашу думку, буде прийняття закону "Про екологічний менеджмент", який би встановив загальні вимоги до екологічного менеджменту підприємств. Необхідно привести до єдиної системи екологічне законодавство України, яке регулює порядок використання підприємствами природних ресурсів, поводження з джерелами екологічної небезпеки та взаємодію з державними екологічними органами.

Ідеальна модель законодавства про ЕМ повинна складатися з закону, який установлює загальні положення про ЕМ, уніфікованої системи природно-ресурсного законодавства, законодавства про екологічно небезпечну діяльність і про управління в галузі екології. Іншим складником державної політики щодо екологічного менеджменту має стати інформування керівників підприємств про законодавчі моделі ЕМ, адже частина керівників не знає про можливість впровадження таких систем на своєму підприємстві.

Отже, можна зробити висновок, що на сучасному етапі розвитку економіки України, екологічний менеджмент – це система екологічно орієнтованого управління сучасним виробництвом.

Ціллю екологічного менеджменту є зведення до мінімуму ймовірності виникнення екологічних криз і екологічних катастроф. Для забезпечення ефективності екологічного менеджменту в Україні, необхідно удосконалити його законодавчу базу, розробити та опрацювати методичні

рекомендації та деталізовані інструкції щодо порядку їх впровадження.

Бібліографія

1. Балацький О. **Екологічний менеджмент: проблеми та перспективи становлення та розвитку** / О. Балацький, В. Лук'янихін, О. Лук'янихіна // Економіка України. – 2000. – № 5. – С. 67-73.
2. Белов Г.В. **Экологический менеджмент предприятия:** учеб.пособие / Г.В. Белов - М.: Логос, 2006. – 240 с.
3. Бобровський А.А. **Екологічний менеджмент:** Підручник / А.А. Бобровський - Суми: ВДТ «Університетська книга», 2009. – 586 с.
4. Войтович С.А. **Становлення екологічного менеджменту в Україні** / С.А. Войтович // Екологічний менеджмент у загальній системі управління: тези доповідей XI щорічної Всеукраїнської наукової конференції, м. Суми, 20-21 квітня 2011 р., - Суми: Сумський державний університет, 2011. – Ч.1. – с. 46-50
5. Галушкіна Т.П. **Екологічний менеджмент в Україні** / Т.П. Галушкіна // Економіка України. – 1999. – № 6. – С. 78-83.
6. Данилишин Б.М. **Економіка природокористування:** Підручник / Б.М. Данилишин, М.А. Хвесик, В.А. Голян - К.: Кондор, 2010. – 465 с.
7. **Екологічний менеджмент:** Навчальний посібник / За ред. В.Ф. Семенова, О.Л. Михайлюк. - К.: Знання, 2006. - 366с.
8. **Екологічний менеджмент як невід'ємна складова менеджменту сучасного підприємства** / Я.Ю. Якунін [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://sites.google.com/site/personalyakunin/assignments/homeworkforweeko>
9. Кожушко Л.Ф. **Екологічний менеджмент:** Підручник / Л.Ф. Кожушко, П.М. Скрипчук - К.: ВЦ «Академія», 2007.- 432с.
10. Коротков Э.М. **Концепция экологического менеджмента** / Э.М. Коротков // Менеджмент в России и за рубежом. - 1998. - №2
11. **Про охорону навколишнього природного середовища:** Закон України № 1264-ХІІ від 25.06.1991 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>

Рецензент: д.е.н., професор Павлов В.І.